

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ І ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ШКОЛЯРІВ З ВАДАМИ СЛУХУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ КОРЕКЦІЇ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР

Маслова Олена, Гоней Максим

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Аннотація

В статье представлены результаты исследований специалистов в области адаптивного физического воспитания, в частности, – при работе с детьми, у которых были установлены различные нарушения слуха. Рассмотрены данные изучения уровня физического развития и физической подготовленности детей с нарушением слуха. Определено, что потеря слуха оказывает значительное влияние на функционирование двигательного анализатора. Это проявляется в низком уровне подвижности нервных процессов по сравнению со слышащими сверстниками. У детей с потерей слуха в покое и после физической нагрузки наблюдается более низкая, по сравнению со слышащими детьми, максимальная частота движений, меньшая точность движений и менее эффективная сенсомоторная координация. Сравнительный анализ позволил установить, что у школьников с нарушениями слуха присутствуют существенные отклонения в уровне физического развития и состоянии здоровья. Полученные данные показали, что современное специальное образование требует разработки и внедрения более совершенных и эффективных форм и методов его реализации, создания и использования новых педагогических подходов и инноваци-

онных технологий, а также новых комплексных программ развития глухих и слабослышащих детей с применением нетрадиционных средств, в том числе подвижных и спортивных игр.

Ключевые слова: дети с нарушением слуха, глухие и слабослышащие школьники, физическое воспитание, физическое развитие, физическая подготовленность, координационные способности, спортивные игры.

Annotation

The article presents the results of research experts in the field of adaptive physical education, in particular when working with children who have different hearing impairment. Data studying examined the level of physical development and physical readiness of children with hearing impairment. Was determined that the hearing loss has a significant impact on the functioning of the motor analyzer. This is reflected in the low level of mobility of the nervous processes in comparison with hearing peers. For children with hearing loss at rest and after physical activity is observed lower compared with hearing children the maximum frequency of movements less precise movements and less effective sensorimotor coordination. Comparative analysis revealed that for pupils with hearing impairment are present significant variations in the level of

physical development and health. The data obtained showed that the current special education requires the development and implementation of an improved and effective forms and methods of its implementation, the creation and use new pedagogical approaches and innovative technologies as well as new complex programs for development the deaf and hearing impaired children using nonconventional means, including moving and sports games.

Key words: children with hearing impairment, deaf and hearing impaired pupils, physical education, physical development, physical readiness, coordination abilities, sports games.

Постановка проблеми. Сучасні політичні та соціально-економічні перебудови, що відбуваються в Україні і відображають план Європейської інтеграції країни, зумовили необхідність суттєвих змін у системі спеціальної освіти, серед яких особливою актуальністю набуває питання формування гармонійної, духовно-розвиненої особистості, підкреслюючи значущість роботи з дітьми, що мають обмежені можливості у стані власного здоров'я [1, 8, 14].

Сьогодні процес соціалізації дітей з порушенням слуху розширюється завдяки ранній діагностиці та корекційно-компенсаторній спрямованості навчально-виховного процесу [25, 26, 30].

Повноцінний розвиток дітей, що мають порушення слуху, неможливий без фізичного виховання, що забезпечує не тільки необхідний рівень фізичного розвитку, але і корекцію відхилень різних сфер діяльності глухої або слабочуючої дитини [16, 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з головних проблем сучасної спеціальної освіти дітей з вадами слуху є пошук нових підходів, форм, методів навчання і виховання, які б відповідали можливостям і потребам цих дітей і сприяли розвитку їх талантів, розумових і фізичних здібностей. Це обумовлено перш за все: збільшенням кількості дітей, які мають зниження слуху різного ступеня [3, 17]; розвитком медицини та можливостям сучасної імплантації [13]; розповсюдженням нових форм спеціальної освіти (інтегроване, інклюзивне) [3, 25].

Все це вказує на необхідність оновлення змісту спеціальної освіти, на пошук науково-обґрунтованих розробок нових засобів та методів фізичного виховання, як структурної частини спеціальної освіти, що дозволить не тільки покращити фізичний стан

але зробить більш ефективним процес навчання дітей з різними вадами слуху.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Проведені нами дослідження в даній області виконані за темами «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр.» Міністерства освіти і науки України, розробленого і затвердженого у Національному університеті фізичного виховання і спорту України.

Формулювання мети і завдань дослідження. Виходячи з усього вищевикладеного, завданнями наших досліджень були:

- виконати аналіз даних науково-методичної літератури щодо проблематики дослідження особливостей фізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей з вадами слуху;

- узагальнити вітчизняний і світовий досвід щодо наукового обґрунтування і перспективи практичного використання спортивних ігор у якості засобів адаптивного фізичного виховання для корекції фізичного розвитку і фізичної підготовленості школярів з вадами слуху.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань дослідження нами були використані наступні методи дослідження: аналіз і узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури, моніторинг інформаційних ресурсів мережі Інтернет, контент-аналіз теоретичних і методичних робіт (монографій, навчальних посібників, методичних матеріалів), системний підхід.

Результати дослідження. Особливості розвитку глухих дітей давно привертають увагу вітчизняних і зарубіжних фахівців, результати досліджень котрих доводять, що вади слуху порушують весь хід розвитку дитини [16, 26, 35-37].

За даними наукових досліджень Р.М. Боскіс глуха або слабчуча дитина при вступі до

школи відстає у психічному і фізичному розвитку від здорової дитини на 1-3 роки [4].

Відповідно до результатів наукових праць Л.С. Виготського [5], Т.А. Власової [10], Р.М. Боскіса [4], Ж.І. Шифа [21] та інших, порушення слуху, перш за все, позначаються на психіці школяра, своєрідності його спілкування з людьми і навколишнім предметним світом. Відсутність внутрішнього мовлення і словесного опосередкування обмежують обсяг зовнішньої інформації і завжди супроводжуються зниженням сприйняття, мислення, уваги, пам'яті, уяви і всієї пізнавальної діяльності в цілому.

Внаслідок втрати слуху діти з порушенням слуху мають свої особливості фізичного розвитку, зокрема, значне відставання від здорових однолітків [21].

Так, Т.С. Голозубец [8] стверджує, що найбільш виражено відставання дітей молодшого шкільного віку з порушенням слуху від здорових однолітків за показниками окружності грудної клітини (ОГК) і життєвої ємності легень (ЖЕЛ). Значне зменшення ОГК і зниження ЖЕЛ у глухих школярів відзначається вже в 7-8 річному віці.

Науковці Н.С. Бессарабов [3], В.Л. Страковська [23], В.О. Кашуба [14], І.В. Хмельницька [28] пояснюють ці відмінності відсутністю або обмеженням словесної мови глухих і слабчучих дітей, слабкістю їх «м'язового корсета», що є причиною виникнення вторинної патології у стані опорно-рухового апарату дітей з вадами слуху.

Про затримку фізичного розвитку дітей з порушенням слуху та цілий ряд вторинних відхилень і, перш за все, порушення мови, що обумовлює утруднення процесу оволодіння всіма видами рухових навиків, свідчать дослідження Н.Г. Байкіної [2].

Дослідженнями Л.Б. Держинської, Л.Д. Ходи встановлені

відхилення фізичного і моторного розвитку дітей вже у ранньому і дошкільному віці, а у дівчаток з вадами слуху – у віці 7-13 років Л.А. Єракова зазначає так звану характерну дисгармонійність фізичного розвитку [8, 18, 29].

Порівняльний аналіз фізичного стану школярів з порушенням слуху і здорових дітей у віці 7-10 років, проведений у суспільній роботі Л.А. Фандикової та В.П. Семенової [27], дозволив констатувати, що середньостатистичні значення окремих характеристик фізичного розвитку школярів за соматометричними показниками морфологічного розвитку не мають достовірних розходжень зі значеннями аналогічних показників фізичного розвитку за таблицями антропометричних стандартів, у висновку зазначивши, що глухота не чинить якого-небудь принципового впливу на зміни закономірностей росту дитячого організму. Однак при цьому підтверджуються дані спеціальної літератури, що параметри фізичного розвитку (довжини і маси тіла) нижче у дітей з порушенням слуху порівняно зі здоровими дітьми. Також було встановлено, що найбільша кількість дітей з порушенням слуху (92,6 %) мали низький і нижче середнього рівень фізичного стану, що в основному було пов'язано з більш низькими значеннями показників індексу Робінсона і життєвого індексу. В значеннях показників серцево-судинної і дихальної систем дітей з порушенням слуху в більшості випадків було властиве знаходження за межами чи близько до верхньої границі вікової фізіологічної норми, що в свою чергу було пов'язано авторами, як із супутніми захворюваннями дітей з вадами слуху, так і з особливостями адаптації їхнього організму до навчання в школі у порівнянні зі здоровими дітьми. Серед дітей з порушенням слуху найбільша кількість школярів мали задовільний або поганий рівень фізичної

працездатності у порівнянні зі здоровими дітьми, що на думку науковців, також сприяє істотному зниженню рівня фізичного стану [27].

Як свідчать результати наукової діяльності І.Ю. Горянської, Л.О. Суянгулової [9], вади слуху, недостатній розвиток мовної та пізнавальної діяльності призводить до появи у глухих і слабочуючих дітей своєрідності розвитку їх рухової сфери, що має характерні риси:

- низький рівень розвитку просторового орієнтування (І.М. Ляхова, та ін.) [18];

- недостатньо точна координація і невпевненість рухів (Р.М. Боскіс, та ін.) [7];

- уповільнене оволодіння руховими навичками (І.М. Ляхова) [18];

- уповільнена реакційна здатність, швидкість виконання окремих рухів і темпу рухової діяльності в цілому (Л.Б. Держинська) [8];

- відставання у розвитку життєво важливих фізичних якостей – швидкісно-силових, силових, витривалості та інших здібностей, що характеризують фізичну підготовленість (Н.С. Бессарабов та ін.) [2];

- відхилення у розвитку дрібної і загальної моторики (Н.С. Бессарабов) [2].

Перераховані порушення рухової сфери глухих і слабочуючих школярів, взаємопов'язані та обумовлені загальними причинами: ступенем функціонування вестибулярного апарату, структурою слухового дефекту, недостатністю мовної функції, скороченням обсягу інформації, що надходить, і станом рухового аналізатора [17].

Особливо яскраво ця сукупність причин проявляється у рівні розвитку координаційних здібностей, оскільки вони реалізуються на дефектній основі сенсорних систем, що беруть участь в управлінні рухами. Тому школя-

рі з вадами слуху витрачають на освоєння складнокоординаційних навичок значно більше часу, мають менший рівень максимальних досягнень за точністю і часом виконання рухів, а також поступаються в рівні прояву статичної і динамічної рівноваги здоровим школярам [1, 12].

Недостатній розвиток моторики глухих дітей і недоліки функціональних систем призводять до невміння зберігати рівновагу, що, в свою чергу, позначається на якості виконання всіх рухових дій [18].

Є.Г. Речицький [22] зазначає, що у більшості дітей є відставання у розвитку дрібних рухів пальців рук, артикуляційного апарату, проблеми збереження рівноваги. Так, при ходьбі з відкритими очима глухі школярі тримаються так само, як і здорові діти. При ходьбі з закритими очима у 45 % глухих школярів спостерігаються розлади рівноваги, які відчуються до 12-14 років, після цього відмінності зменшуються. Низька у порівнянні зі здоровими дітьми швидкість виконання окремих рухів уповільнює темп діяльності в цілому. Це пояснюється тим, що втрата слуху робить менш повним процес відображення виконуваних дій і менш точною і швидкою їх коригування [22].

Дослідженнями І.Ю. Горянської [9] встановлено, що у школярів з порушенням слуху більшість сенситивних періодів розвитку координаційних здібностей доводиться на вік 8-11 років. Фахівець наголошує, що найбільш доцільно розвивати координаційні здібності саме в молодшому шкільному віці, проте їх рівень розвитку необхідно постійно контролювати і підтримувати [9].

У роботі М.В. Мороз і Т.А. Суворової [19] визначено, що за показниками швидкості глухі школярі відстають від своїх однолітків, які добре чують: дівчатка – на 8,47 %, хлопчики на

5,86 %. У показниках стрибучості ця розбіжність становить 5,47 % у дівчаток і 2,42 % – у хлопчиків. Показники спритності глухих школярів і школярів з нормальним слухом мають достовірну розбіжність, яка свідчить про те, що за рівнем координації глухі школярі значно відстають від школярів, які мають добрий слух: хлопчики – на 2,63 %, дівчатка – 1,7 % [19].

Вивченням швидкості рухів у дітей з порушенням слуху багато років займалися Н.Г. Байкіна [2], Н.С. Бессарабов [3], О.С. Афанас'єва [1] та інші. Всі вони прийшли до висновку, що порушення слуху заважають швидкості виконання рухів. Так, наприклад, в 13-14 років рух рук у глухих дітей повільніше, ніж у однолітків, якічують, на 13 %. Тривалість простої рухової реакції у глухих хлопчиків 13-14 років більше на 25 %, а у дівчат – на 40 %, у порівнянні з дітьми даного віку, у яких слух у нормі. Ураження слуху приводять до уповільнення швидкості виконання як окремих рухів відносно до тіла, так і переміщення всього тіла у просторі в цілому.

У наш час багато авторів висловлюють думку про те, що фізичні вправи є важливим чинником у корекції і компенсації рухової сфери дітей з вадами слуху. Використання цілеспрямованих спеціальних фізичних вправ сприяє нормальному фізичному розвитку таких дітей.

У своїх дослідженнях Н.С. Бессарабов [3] вказує, що істотне скорочення відставання у фізичному розвитку і фізичній підготовленості у дітей з вадами слуху у порівнянні зі здоровими дітьми досягається шляхом збільшення об'єму спеціально організованих вправ на уроках фізичної культури. Систематичне застосування спеціально підібраних фізичних вправ, направлених на усунення недоліків фізичного розвитку і рухових функцій дітей з пору-

шеннями слуху, дозволяє досягти бажаних зрушень в розвитку їх рухових здібностей, фізичного і функціонального розвитку. В працях Л.С. Виготського [5] викладено положення про те, що глуха дитина досягає того ж розвитку, що і дитина, яка чує добре, за допомогою спеціальних засобів та методів, саме фізичного виховання.

Визначена важливість координаційних здібностей: швидкість реакції, точність, темп, ритм, диференціювання часу і простору відіграють важливу роль у процесі адаптивного фізичного виховання школярів із вадами слуху [18, 34].

Відповідно до положень теорії і методики адаптивного фізичного виховання найбільш рекомендованими засобами для розвитку координаційних здібностей у дітей з вадами слуху є рухливі і спортивні ігри [16, 26, 33].

У своїх дослідженнях І.О. Кріль, О.В. Бубела, Р.Ю. Бенцак показали, що використання бадмінтону на уроках фізичної культури школярів молодшого шкільного віку з вадами слуху дозволило спостерігати достовірні, позитивні зміни у тестах: «статична рівновага за методикою Ромберга», «ходьба до цілі», «три перекиди вперед», «метання тенісного м'яча на дальність (права рука)» та інше [15].

О.В. Біляєва у своїй роботі продемонструвала ефективність використання елементів настільного тенісу на уроках фізичної культури школярів старших класів з вадами слуху. Позитивний вплив від впровадження розробленої автором методики розвитку координаційних здібностей засобами настільного тенісу спостерігався відповідно до оптимізації психофізіологічного стану школярів і підвищення рівня їх фізичної підготовленості і працездатності [26].

Ю.О. Полатайко розкрив у своїх роботах теоретичні аспекти

фізичного виховання дітей з вадами слуху засобами баскетболу, відзначивши потенційні можливості баскетболу, як спортивної гри, у розвитку координаційних здібностей школярів з порушенням слуху [19].

Проте представлені результати наукового пошуку фахівців сфери адаптивного фізичного виховання демонструють лише часткові дані, окремі методики у вигляді практичних рекомендацій, без узагальнення і систематизування ефекту від їх впровадження у процес фізичного виховання школярів з вадами слуху, а головне, без чіткого формулювання теоретичних і методичних засад і принципів їх застосування.

Окремо слід відзначити, що серед дітей і підлітків з вадами слуху у зв'язку з розширенням і доступністю сучасної інфраструктури розваг, а також підвищенням рівня інформаційного забезпечення, росте популярність до нетрадиційних видів спортивних ігор, таких як боулінг, більярд, гольф, футзал, футнет, стрітбол [32]. Останній користується значною популярністю як серед дітей та підлітків з вадами слуху в Україні, так і серед представників молодого покоління країн Європи та світу [31].

Так, у своїй роботі професор Каліфорнійського інституту J.F. Webber показав, що студентам з вадами слуху більш імпонують заняття на відкритих майданчиках саме зі стрітболу, оскільки забезпечують максимальний контакт з партнерами по команді з трьох чоловік і можливість контролювати дії команд суперника, що також складається з трьох осіб. При цьому кількість технічних прийомів і переміщень по майданчику, що застосовуються під час однієї атаки значно менше, ніж у баскетболі, а швидкість проведення атаки – вища. Все це значно підвищує емоційний рівень гри і дає можливість максимально задіяти всіх учасників самої гри [37].

Аналіз проведеного нами анкетування серед 236 учнів Спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для дітей зі зниженим слухом № 9 м. Києва, Спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для дітей зі зниженим слухом № 18 м. Києва, Спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей № 6 м. Києва та Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей, віком від 13 до 19 років з різними вродженими або набутими вадами слуху, продемонстрував, що лише 26 % дітей віком 13-15 років і 21 % підлітків віком 16-19 років відвідують секції з різних видів спорту. Проте кількість дітей, які бажали б займатись спортом, виявилась набагато більшою: 78 % дітей віком 13-15 років і 69 % підлітків віком 16-19 років. Серед пріоритетних видів спорту школярі відмітили такі: футбол – 42 %, баскетбол – 37 %, настільний теніс – 25 %, плавання – 11 %. Серед пріоритетних видів рухової активності діти з вадами слуху відмітили наступні: катання на велосипеді – 36 %; футбол – 33 %; баскетбол і стрітбол – 29 %; настільний теніс – 11 %; боулінг – 9 %.

Таким чином, нами встановлено, що спортивні ігри на сьогодні є найбільш прийнятними і затребуваними видами рухової активності серед дітей і підлітків з вадами слуху, а результати аналізу науково-методичної літератури і джерел мережі Інтернет продемонстрували, що дослідження, проведені в Україні за останні роки, окреслюють нові підходи до розуміння характеру порушень слуху, їхньої структури, глибини та потенційних можливостей розвитку дітей з даними вадами, і потребують суттєвого оновлення змісту спеціальної освіти.

Висновки. Специфічні особливості психомоторного розвитку глухих або слабобачущих дітей вимагають розробки спеціальних методів і прийомів роботи з фі-

зичного виховання, мають єдину цільову спрямованість – корекцію і розвиток рухової сфери дитини.

Згідно з даними науково-методичної літератури, у більшості глухих і слабобачущих дітей чітко простежується недостатній рівень сформованості координаційних здібностей, які лежать в основі побутових, рухових навичок і умінь людини, в зв'язку з чим, корекція і розвиток координаційних здібностей у даній категорії дітей має велике значення для їх адаптації та реалізації в суспільстві.

Повноцінний розвиток дітей, що мають порушення слуху, неможливий без фізичного виховання, що забезпечує не тільки необхідний рівень фізичного розвитку, але і корекцію відхилень різних сфер діяльності дитини з вадами слуху. Це забезпечується за рахунок включення у процес фізичного виховання нових засобів та форм рухової активності, розроблення та впровадження методик і технологій корекції зазначених відхилень, і як показали результати наших досліджень, сьогодні у якості даних засобів повноправно можуть бути задіяні рухливі і спортивні ігри, у тому числі нетрадиційні спортивні ігри такі як стрітбол.

Перспективи подальших досліджень включатимуть детальне дослідження рівня фізичного розвитку і фізичної підготовленості дітей з вадами слуху, їх мотиваційно-потребової сфери до занять фізичною культурою і організованою руховою активністю.

Література

1. Афанасьєва О.С. Особливості функціонального стану слабобачущих дітей середнього шкільного віку з порушенням постави / О.С. Афанасьєва // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – №3. – С. 111-113.
2. Байкіна Н.Г. Частные методики адаптивной физической культуры: Учеб. пособие

/ Н.Г. Байкіна, Я.В. Крет / под ред. Р.В. Шапковой. – М.: Советский спорт, 2003. – С. 224–230.

3. Бессарабов Н.С. Возрастная динамика двигательных способностей и их формирование на уроках физкультуры у глухих школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.С. Бессарабов. – М., 1979. – 16 с.
4. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети / Р.М. Боскис // – М.: Советский спорт, 2004. – 304 с: ил. – (Золотые страницы сурдопедагогике).
5. Выготский Л. С. Проблема умственной отсталости // Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 5. Основы дефектологии / Под ред. Т. А. Власовой. — М.: Педагогика, 1983. С. 332–342.
6. Випасняк І. Вплив активізації рухової активності на соціальну інтеграцію глухих дітей / І. Випасняк // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. Івано-Франківськ, 2006, N Вип. 2. С.136-140.
7. Гацова Л.С. Соматичне здоров'я дітей зі зниженим слухом та його зміни під впливом експериментальної методики / Л. Гацова // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – вип. 13. – Вінниця, – 2012.- С. 18-23.
8. Голозубец Т.С. Методика адаптивного фізического воспитания глухих детей младшего школьного возраста с использованием креативных средств физической культуры : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Голозубец Т.С. Хабаровск, 2005. 23 с.
9. Горянская И.Ю. Особенности развития физических качеств детей с сенсорными нарушениями / И.Ю. Го-

- рянская // Материалы XI Междунар. науч. конгресса «Современный олимпийский спорт и спорт для всех». – Минск, Белоруссия – 2007. – С. 221 – 224.
10. Дети с временными задержками развития [Текст] / Под ред. Т.А. Власовой, М.С. Певзнер. – М., Педагогика, 1971. – 207 с.
 11. Дзержинська Л.Б. Методика корекції відхилень в розвитку глухих дошкільників засобами ритмічної гімнастики: автореф. дис. на со- искание ученої степені канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Л.Б. Дзержинська – Волгоград. – 1997. – 23 с.
 12. Еракова Л.А. Фізичне розв'язання і рухлива активність в режимі дня дітей з депривацією слуху / Л.А. Еракова // Материалы XI Между- нар. науч. конгресса «Современный олимпийский спорт и спорт для всех». – Минск, Белоруссия – 2007. – С. 233 – 236.
 13. Засенко В.В. Проблема підготовки випускників шкіл глухих і слабочуючих до самостійного життя / А.В. Засенко // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин : матеріали Всеукр. наук–практ. конф. – К., 1994. – С. 172–175. .
 14. Кашуба В., З'яд Хмаїді Ахмад Насралла, Сергієнко К. Про можливість використання сучасних комп'ютерних технологій у процесі адаптивного фізичного виховання. // Спортивний вісник Придніпров'я, 2007 – № 1 – С. 11-15.
 15. Кріль І., Бубела О., Бенцак Р. Ефективність засобів бадмінтону в удосконаленні координаційних здібностей дітей з вадами слуху / Ірина Кріль, Олег Бубела, Роман Бенцак // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. Випуск 17. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; головний редактор В.М. Костюкевич. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2014.– С. 172 177.
 16. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: В 2 - х т.: Учебник / Т.Ю. Круцевич.- К.: Олімпійська література, 2003. – С. 302 – 303. 13.
 17. Луковская О.Л. Особенности морфо-функционального состояния слабослышающих детей с нарушением осанки среднего школьного возраста / О.Л. Луковская, А.С. Афанасьева // Теория и методика физической культуры. – 2012. – №4. – С. 48-53.
 18. Ляхова І.М. Сформованість координаційно-рухової сфери дітей зі зниженим слухом молодшого та середнього шкільного віку / І.М. Ляхова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). К.:Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013, N Вип. 5 (30).-С.39-44 .
 19. Мороз М., Суворова Т. Особенности развития координационных качеств детей с нарушениями слуха / М. Мороз, Т. Суворова // Материалы XI Между- нар. науч. конгресса «Современный олимпийский спорт и спорт для всех». – Минск, Белоруссия – 2007. – С. 287 – 290.
 20. Полатайко Ю.О. Теоретичні аспекти фізичного виховання дітей з вадами слуху засобами баскетболу / Ю.О. Полатайко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К.:Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013, N Вип. 7 (33), Т. 2:(Н-Я). – С.118-122
 21. Психология глухих детей / под ред. И.М. Соловьева, Ж.И. Шиф, Т.В. Розановой, Н.В. Яшковой. - 2-е изд., стереот. М.: Советский спорт, 2006. 448 с.: ил. - (Золотые страницы сурдопедагогики). – Доп. тит. л. изд. 1971 г. - Библиогр.: с. 460-494.
 22. Речицький Є.Г., Пархаліна Е.В. Готовність слабочуючих дошкільників до навчання в школі / Є.Г. Речицький, Е.В. Пархаліна. – К., 2002. – 378 С.
 23. Страковская В.Л. 300 подвижных игр для оздоровления детей от 1 года до 14 лет / Васса Львовна Страковская. – М. : Новая школа, 1994. – 286 с. – (Нетрадиционная медицина).
 24. Сторожик А.И. К вопросу о физическом развитии детей младшего школьного возраста со сниженным слухом / А.И. Сторожик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013, N Вип. 6 (32). – С.152-158.
 25. Таранченко О.М. Західно-європейський контекст формування національних систем спеціальної освіти осіб з порушенням слуху / О.М. Таранченко // Дефектологія. Київ, 2012, N № 3. - С. 40-45.
 26. Теорія і методика адаптивного фізичної культури : навч.-метод. посібник для студентів / Н.А. Деделюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 68 с.
 27. Фандикова Л.А., Семененко В.П. Порівняльний аналіз фізичного стану дітей молодшого шкільного віку з по-

- рушенням слуху і здорових дітей / Л.А. Фандикова, В.П. Семененко // Слобожанський науково-спортивний вісник : наук. - теорет. журн. – Харків : ХДАФК, 2005. – № 8. – С. 262-266.
28. Хмельницкая И.В. Компьютерные системы контроля моторики школьников 7-10 лет с нарушением слуха в программировании физических занятий: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / И. В. Хмельницкая. - К., 2006. - 21 с.
29. Хода Л.Д. Физическая реабилитация глухих детей 4 – 7 лет Республики Саха (Якутия): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец.13.00.04. / Л.Д. Хода. - Хабаровск, 1999. – 18 с.
30. Шеремет М.К. Психомовленнєвий розвиток дітей із мовленнєвими порушеннями / М.К. Шеремет, Ю.В. Коломієць, В.В. Апухтіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. -Київ:Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014, N Вип. 26. – С.268-272.
31. Информационный сайт о проблемах слуха: [Электронный ресурс] / Режим доступа к сайту: <http://uho.com.ua/ru/statistics>
32. Berg A., Langfitt J., Testa T. M. et al. Clodal cognitive function in children with epilepsy: A community-based study // *Epilepsia*. – 2008. – 49, Suppl. I. – P. 608-614.
33. Bermingham-McDonogh O., Rubel E.W. Hair cell regeneration: winging our way towards a sound future // *Curr. Opin. Neurobiol.* – 2003. – 13, № 1. – P. 119-126.
34. Guzek W.J., Sulkowski W.J. Occupational hearing loss: new principles of certification // *Med. Pract.* – 2002. – 53, № 5. – P. 387-390.
35. Hegarty G. Genetic causes of sensorineural hearing loss // *CNI Review*. – 2005. – Spring Vol. – P. 25-31.
36. Raczek J. Teoretyczno-empiryczne podstawy kształtowania i diagnozowania koordynacyjnych zdolności motorycznych / J. Raczek, W. Mynarski, W. Ljach. – Katowice, 1998.
37. Webber J.F. Streetball for hearing loss students // *CNI Review*. – 2012. – Spring Vol. – P. 46-51.

